

Τέχνη, Αειφορία και Περιβάλλον: Ένα Εκπαιδευτικό Σενάριο για τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων από το Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης

Ευαγγελία Κανταρτζή

Διευθύντρια Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης
info@ekedisy.gr

Έλλη Λαμπαδαρίδου

Εικαστικός, Μουσειοπαιδαγωγός
elli.lampadaridou@gmail.com

Περίληψη

Σκοπός του εκπαιδευτικού σεναρίου με τίτλο «Τέχνη, Αειφορία και Περιβάλλον» που δημιουργήθηκε από το Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης με στόχο να ενταχθεί στα Εργαστήρια Δεξιοτήτων του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής, είναι να ενισχύσει εκπαιδευτικούς και μαθητές/τριες να ασχοληθούν ενεργά με την Τέχνη και να ανακαλύψουν πώς αυτή συνδέεται ή εκφράζει περιβαλλοντικά ζητήματα. Η επαφή των μαθητών/τριών με τους τρόπους έκφρασης και τις τεχνικές μεγάλων Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών τους/τις βοηθάει να ερευνήσουν έργα τέχνης που όχι μόνο έχουν ως θέμα το περιβάλλον αλλά που πολλές φορές αποτελούνται από την ίδια τη φύση και είναι ενταγμένα μέσα σε αυτή. Παραδοσιακές μορφές τέχνης όπως η τοπιογραφία, αλλά και σύγχρονες μορφές τέχνης όπως η Τέχνη της Γης (Land Art) και η Φτωχή Τέχνη (Arte Povera) προβάλλουν αξίες που σχετίζονται με την αειφόρο ανάπτυξη. Έτσι, η τέχνη γίνεται αφορμή για τους μαθητές/τριες για να αντλήσουν ιδέες και να ευαισθητοποιηθούν απέναντι σε θέματα που αφορούν το περιβάλλον και την αειφορία.

Λέξεις-κλειδιά: Τέχνη, Αειφορία, Περιβάλλον, Εκπαίδευση, Εκπαιδευτικό Σενάριο, Εργαστήρια Δεξιοτήτων.

1. Εισαγωγή

Σύμφωνα με τον Νόμο Πλαίσιο 1566/1985 στόχος της εκπαίδευσης είναι η ολόπλευρη ανάπτυξη του ανθρώπου μέσα από διαφορετικά πεδία και γνωστικά αντικείμενα που περιγράφονται διεξοδικά στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών και εξειδικεύονται μέσα στα σχολικά εγχειρίδια. Επιπλέον, ανάμεσα στους ειδικότερους στόχους είναι η κατανόηση και η αξιοποίηση της Τέχνης. Η Τέχνη στην εκπαιδευτική διαδικασία έχει πολλαπλά οφέλη καθώς μέσω αυτής οι μαθητές/τριες εκφράζουν σκέψεις και συναισθήματα, αναπτύσσουν την κριτική τους σκέψη ενώ παράλληλα εμπνέονται και ανακαλύπτουν τον κόσμο μέσα από ένα διαφορετικό πρίσμα και εμπλουτίζουν την εκπαιδευτική τους εμπειρία. Επιπλέον είναι σημαντική ως προς την Πολιτιστική κληρονομιά, καθώς μέσω της Τέχνης οι μαθητές/τριες μπορούν να κατανοήσουν τις πολιτιστικές αξίες, το εκάστοτε ιστορικό πλαίσιο και άρα την ιστορία του ανθρώπου. Σημαντικός είναι ακόμα ο κοινωνικός ρόλος της Τέχνης αφού είναι ένα μέσο έκφρασης και επικοινωνίας ιδεών, σκέψεων και αξιών. Οι καλλιτέχνες δημιουργούν μέσα σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο αλλά και τα έργα τέχνης επηρεάζουν τον τρόπο σκέψης και προβάλλουν αξίες. Τέλος, η ενεργή ενασχόληση με την Τέχνη και η έκφραση μέσω της δημιουργικής διαδικασίας είναι επίσης σημαντική ως προς το συναίσθημα της ολοκλήρωσης που μπορεί να νιώσει ο/η δημιουργός.

Στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δίνεται μεγάλη σημασία στην καλλιέργεια της αξιών της αειφορίας και η τέχνη είναι ένα εξαιρετικό εργαλείο προς αυτή την κατεύθυνση.

Με το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών στο πλαίσιο υλοποίησης της πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (σχολείο 21ου αιώνα) το 2011 το Υπουργείο Παιδείας εισήχθη πιο στοχευμένα «Το Περιβάλλον και η Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη» ως νέα μαθησιακή περιοχή ή επιστημονικό πεδίο. Ο «εγγραμματισμός για το Περιβάλλον και την Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη» είναι η βάση πάνω στην οποία οργανώθηκε το Πρόγραμμα Σπουδών του νέου αυτού διδακτικού μαθησιακού πεδίου στοχεύοντας στη σταδιακή διαμόρφωση περιβαλλοντικά ενήμερων μαθητών/τριών, ικανών να παίρνουν αποφάσεις και να αναλαμβάνουν δράση υπέρ μιας αειφόρου και δίκαιης κοινωνίας.

Η Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη σηματοδοτεί ένα νέο όραμα και μία διαφορετική εκπαιδευτική προσέγγιση που θα επιτρέψει στους μαθητές και τις μαθήτριες να κατανοήσουν καλύτερα τον κόσμο μέσα στον οποίο ζουν, να αντιληφθούν τη διασύνδεση των προβλημάτων (π.χ. υπερκατανάλωση, εξάντληση φυσικών πόρων, παρακμή των πόλεων, ανισότητα των φύλων και φυλών, παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, περιβαλλοντική υποβάθμιση κ.ά.) και τελικά να καταστούν ικανοί να αντιμετωπίσουν την πολυπλοκότητα της πραγματικότητας

Βασικός σκοπός του Προγράμματος Σπουδών της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης/Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη είναι η διαμόρφωση του αειφόρου σχολείου, δηλ. του σχολείου το οποίο αποτελεί ένα μοντέλο οργανισμού που προωθεί την αειφορία και την υιοθετεί στη σχολική ζωή. Επιδιώκει, να δημιουργήσει μέσα στο σχολείο μακροχρόνια και σταδιακά μια περιβαλλοντική κουλτούρα και ένα ήθος προσανατολισμένο προς την αειφορία.

Η επίσημη χρήση του όρου «αειφόρος-βιώσιμη ανάπτυξη» έγινε το 1980 στη δημοσίευση της «Παγκόσμιας Στρατηγικής για τη Διάσωση του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων» (World Conservation Strategy) (IUCN, 1980 στο Ιππεκή, 2021). Ο πρώτος ορισμός για την αειφόρο-βιώσιμη ανάπτυξη διατυπώθηκε το 1987 στην Αναφορά της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (World Commission on Environment and Development - WCED) του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών με τίτλο «Το κοινό μας μέλλον», γνωστή και ως «Έκθεση Brundtland» σύμφωνα με την οποία: «η βιώσιμη (ή αειφόρος) ανάπτυξη ορίζεται ως «αυτή που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να μειώνει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών ανθρώπων να ικανοποιήσουν τις δικές τους» (Ιππεκή, 2021). Επιπλέον στο Νέο Πρόγραμμα Σπουδών που δημοσιεύτηκε το 2023 ανάμεσα στους στόχους των Εικαστικών είναι οι μαθητές/τριες να αναπτύξουν την αντίληψή τους και την ευαισθησία τους σε θέματα αειφόρου ανάπτυξης, μέσα από εικαστική διερεύνηση.

Ο επαναπροσδιορισμός της σχέσης του ανθρώπου με τη φύση θεωρείται αναγκαίος και πρωταρχικός και η δημιουργία έργων τέχνης για τη φύση ή έργων που έχουν δημιουργηθεί με υλικά της φύσης μπορεί να ευαισθητοποιήσει τους ανθρώπους απέναντι σε ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον. Η Τέχνη και η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση έχουν συνδυαστεί από τα πρώτα χρόνια εφαρμογής των περιβαλλοντικών προγραμμάτων γιατί μπορούν να συνυπάρξουν ώστε να καλλιεργήσουν έναν δυνατό δεσμό ανάμεσα στον άνθρωπο και στη φύση (Φλογαίτη, 2006).

2. Εκπαιδευτικό Σενάριο

Σκοπός του σεναρίου είναι να ενισχύσει εκπαιδευτικούς και μαθητές/τριες να ασχοληθούν ενεργά με την Τέχνη και να ανακαλύψουν πώς αυτή συνδέεται ή εκφράζει με περιβαλλοντικά ζητήματα και την αειφορία.

2.1. Στοιχεία υλοποίησης του διδακτικού σεναρίου

Το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό σενάριο δημιουργήθηκε από το Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης, προκειμένου να ενταχθεί στα εργαστήρια δεξιοτήτων του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής και απευθύνεται στους/στις μαθητές/τριες των τελευταίων τάξεων του Δημοτικού (Δ', Ε', ΣΤ' τάξη) και του Γυμνασίου.

Το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) ως φορέα υλοποίησης το 2020 ξεκίνησε τη δράση με τίτλο «Εργαστήρια Δεξιοτήτων» για την ένταξη νέων θεματικών στο υποχρεωτικό, εβδομαδιαίο ωρολόγιο πρόγραμμα, προκειμένου ιδίως να ενισχυθεί η καλλιέργεια ήπιων δεξιοτήτων και δεξιοτήτων της ζωής (δεξιότητες του 21ου αιώνα). Στόχος, στο πλαίσιο της διδασκαλίας των Εργαστηρίων να αξιοποιηθούν καινοτόμες μέθοδοι διδασκαλίας σε όλους τους τύπους Νηπιαγωγείων, Δημοτικών και Γυμνασίων της χώρας, να ενισχυθεί η βιωματική και ανακαλυπτική μάθηση και η ενεργός συμμετοχή των μαθητών/τριών. Το ΙΕΠ προσκάλεσε ενδιαφερόμενους Φορείς, Οργανισμούς, Ακαδημαϊκά, Ερευνητικά και Επιστημονικά Ιδρύματα που σχετίζονται με το χώρο της εκπαίδευσης να υποβάλουν εκπαιδευτικά προγράμματα, τα οποία κατόπιν αξιολόγησης και έγκρισης ανέβηκαν στην ειδική ψηφιακή εκπαιδευτική πλατφόρμα ανοικτών προγραμμάτων σπουδών για τις δεξιότητες του 21ου αιώνα (Πλατφόρμα 21+). Τα προγράμματα αυτά αξιολογούνται και εγκρίνονται κάθε έτος από την ειδική ομάδα του ΙΕΠ.

Το συγκεκριμένο σενάριο βρίσκεται αναρτημένο στο ψηφιακό αποθετήριο του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) (<https://elearning.iiep.edu.gr/study/mod/folder/view.php?id=23070>), στον θεματικό άξονα με τίτλο «Φροντίζω το Περιβάλλον» και είναι διαθέσιμο από τη σχολική χρονιά 2021-2022 για κάθε ενδιαφερόμενο.

Το Σενάριο μπορεί να εξελιχθεί από μια διδακτική ώρα με τη διενέργεια μιας ή δύο δραστηριοτήτων, έως μια εβδομάδα, ένα μήνα ή και ολόκληρο το σχολικό έτος και να πραγματοποιηθεί στα πλαίσια διαφόρων γνωστικών αντικειμένων ή και διαθεματικά.

2.2. Στόχοι και επιδιώξεις

Βασικοί στόχοι του εκπαιδευτικού σεναρίου είναι οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- Να διευρύνουν τις γνώσεις τους σε θέματα τέχνης και αειφορίας.
- Να ανακαλύψουν πώς η τέχνη μπορεί να συνδέεται με το περιβάλλον.
- Να ανακαλύψουν τρόπους και τεχνικές έκφρασης.
- Να ερευνήσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα σε διαφορετικές μορφές έκφρασης.
- Να γνωρίσουν μεγάλους καλλιτέχνες.
- Να καλλιεργηθούν ως δημιουργοί και ως φιλότεχνοι θεατές.
- Να συμμετέχουν ενεργητικά στη διαδικασία της μάθησης.
- Να εμπλακούν εποικοδομητικά στη διαδικασία του Project.
- Να εκφράζουν τις σκέψεις τους και τα συναισθήματά τους με προφορικό και γραπτό λόγο.
- Να εκφραστούν δημιουργικά μέσω διαφορετικών διαθεματικών δραστηριοτήτων.
- Να επικοινωνούν και να συνεργάζονται με τους συμμαθητές τους για τη δημιουργία έργου.
- Να αναγνωρίσουν τη σημασία και την αξία της συνεργασίας και της αλληλεγγύης.

3. Μεθοδολογία

Η διδασκαλία των εικαστικών τεχνών έχει βιωματικό χαρακτήρα και διερευνητικό χαρακτήρα. Δίνει έμφαση σε παιδοκεντρικές προσεγγίσεις και αξιοποιεί το ενδιαφέρον και τις εμπειρίες των παιδιών σε αυθεντικά πλαίσια. Στον πυρήνα του σχεδιασμού και της εφαρμογής της θέτει την εμπειρία.

Οι δραστηριότητες που προτείνονται στο εκπαιδευτικό σενάριο έχουν ως στόχο, οι μαθητές/τριες να ερευνήσουν μορφές τέχνης και έκφρασης, να προβληματιστούν και να αναπτύξουν την ικανότητα της κριτικής σκέψης. Ακόμα, μέσα από δημιουργικό τρόπο γίνεται προσπάθεια αξιοποίησης των αντιλήψεων και ιδεών των μαθητών/τριών για θέματα που αφορούν τη φύση και το περιβάλλον, προσφέροντάς τους την ευκαιρία να αλληλοεπιδράσουν με αυτή (μέσα από ιδέες και σκέψεις, μέσω της κιναισθητικής αντίληψης, μέσω της έκφρασης και της δημιουργίας). Μέσω των δραστηριοτήτων οι μαθητές/τριες δεν είναι απλοί παρατηρητές αλλά συμμετέχουν ενεργά οικοδομώντας νέες γνώσεις. Άλλωστε, η εικαστική διδασκαλία συνδέεται άμεσα με τις αρχές της διαφοροποιημένης διδασκαλίας, η οποία κυρίως έχει ως στόχο τον σεβασμό της μοναδικότητας του /της κάθε μαθητή/τριας.

Το εκπαιδευτικό σενάριο έχει σχεδιαστεί σύμφωνα με τις αρχές και τους στόχους των Νέων Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών και βασίζεται στις αρχές της βιωματικής και ανακαλυπτικής μάθησης. Χρησιμοποιώντας αρχές μη τυπικής μάθησης και βιωματικές δραστηριότητες οι μαθητές/τριες προσεγγίζουν μέσα από μία διαφορετική θέαση ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον και την αειφορία.

4. Διδακτικά βήματα/ Παρουσίαση των δραστηριοτήτων

Το σενάριο αποτελείται από δραστηριότητες, φύλλα εργασίας, πληροφορίες και προτάσεις. Η σειρά των δράσεων είναι ενδεικτική. Ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να επιλέξει να υλοποιήσει τις δράσεις με όποια σειρά ταιριάζει στον προγραμματισμό του και να επιλέξει ανάλογα με την ηλικία και το δυναμικό της τάξης.

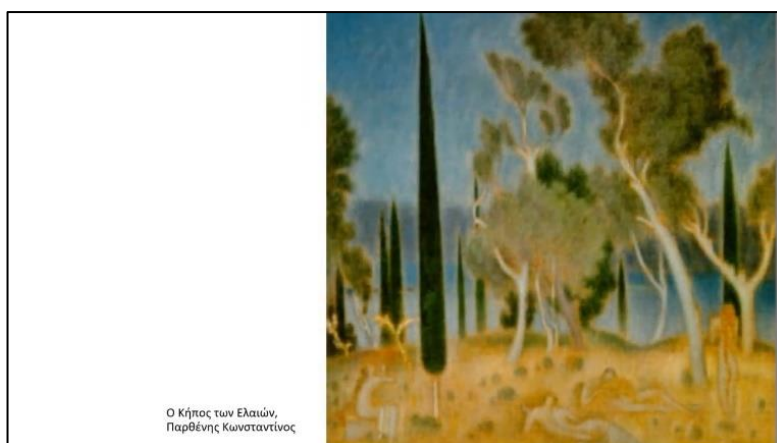
4.1. Δράση 1η: Η φύση μέσα από την τέχνη

Η δράση αυτή έχει στόχο να ενεργοποιήσει τους μαθητές/τριες, μέσα από τη συζήτηση και την ανταλλαγή ιδεών και απόψεων. Ποιο συγκεκριμένα, οι μαθητές/τριες θα γνωρίσουν την τέχνη της τοπιογραφίας μέσα από το έργο Ελλήνων καλλιτεχνών και παράλληλα θα μάθουν για το ελληνικό τοπίο και τα χαρακτηριστικά του.

Ο/η εκπαιδευτικός συζητάει με τους/τις μαθητές/τριες για το πώς η φύση μπορεί να εμπνεύσει τους καλλιτέχνες να δημιουργήσουν. Πιο συγκεκριμένα, μπορεί να αναφερθεί στο ελληνικό τοπίο και τα χαρακτηριστικά του. Στη συνέχεια, εξηγεί στους/στις μαθητές/τριες τον όρο «τοπιογραφία», ενώ παράλληλα τους παροτρύνει να αναζητήσουν πληροφορίες, καλλιτέχνες και έργα.

Στη συνέχεια προβάλλεται στους μαθητές ένα βίντεο (βλ. στιγμιότυπο Εικόνα 1) με θέμα: «Πώς απεικόνισαν τη φύση μεγάλοι Έλληνες ζωγράφοι», το οποίο εμπεριέχει ερωτήματα που θα ενεργοποιήσουν τη φαντασία των μαθητών και θα τους προτρέψει να μοιραστούν τις σκέψεις τους στην ολομέλεια. Τα ερωτήματα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τους πίνακες του βίντεο ή για άλλους πίνακες της επιλογής του εκπαιδευτικού.

Εικόνα 1. Στιγμιότυπο από βίντεο

Ενδεικτικά ερωτήματα:

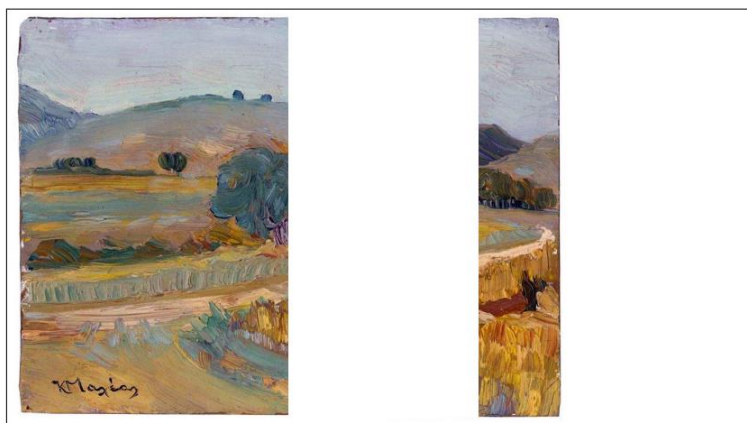
- Ποια είναι τα συναισθήματά σας;
- Τι σας έκανε εντύπωση;
- Πόσο πιστή πιστεύετε ότι είναι η απεικόνιση σε σχέση με το πραγματικό περιβάλλον;
- Με ποιες λέξεις ή φράσεις θα περιγράφατε το τοπίο;
- Ποια χρώματα κυριαρχούν σε κάθε έργο;
- Τι τίτλο θα δίνετε στα έργα;
- Ποια εποχή του χρόνου πιστεύετε ότι απεικονίζει ο κάθε πίνακας;
- Αν μπορούσατε να τοποθετήσετε τον εαυτό σας μέσα σε ένα πίνακα ποιος θα ήταν αυτός; Τι θα βλέπατε και τι θα ακούγατε γύρω σας;

Τα ερωτήματα έχουν ως πρωταρχικό στόχο να εξοικειώσουν τους/τις μαθητές/τριες με τα έργα τέχνης. Ζητούμενο είναι επίσης να καλλιεργηθεί η στοχαστική διάθεση των μαθητών/τριών ώστε να διερευνήσουν, να αναρωτηθούν, να φανταστούν. Παράλληλα, τα ερωτήματα βοηθούν ώστε να οδηγηθούν, τουλάχιστον τα μεγαλύτερα παιδιά, στην αναγνώριση τεχνοτροπιών και εικαστικών ρευμάτων ανά τους αιώνες.

Επιπλέον δραστηριότητες:

1. Οι μαθητές/τριες ξεφυλλίζουν τον κατάλογο της έκθεσης *Έλληνες τοπιογράφοι* (https://www.nationalgallery.gr/library/el/exantilimenoi_katalogoi/el_ellines_topiograf_oi.html#page=1) της Εθνικής Πινακοθήκης, που υπάρχει διαθέσιμος στο διαδίκτυο.
2. Δημιουργούν τη δική τους τοπιογραφία: Οι μαθητές/τριες μπορούν να επιλέξουν ένα αγαπημένο τους τοπίο και να το φωτογραφίσουν ή να το αναζητήσουν στο διαδίκτυο. Στην συνέχεια μπορούν να προσπαθήσουν να το αποδώσουν ζωγραφικά με τον δικό τους τρόπο. Εναλλακτικά μπορούν να τυπώσουν τη φωτογραφία και να επέμβουν από πάνω προσθέτοντας τα δικά τους στοιχεία ή χρώματα.
3. Επισκέπτονται διαδικτυακά την Εθνική Πινακοθήκη, διαβάζουν πληροφορίες και βλέπουν έργα του Κωνσταντίνου Μαλέα αλλά και άλλων τοπιογράφων εικαστικών.
4. Φύλλο εργασίας (βλ. Εικόνα 2): Συνεχίζουν τον πίνακα του Κωνσταντίνου Μαλέα όπως τον φαντάζονται. Τι άλλο μπορεί να υπάρχει τριγύρω; Παρατηρούν τις πινελιές του ζωγράφου και προσπαθούν να τοποθετήσουν το χρώμα με τον τρόπο αυτό.

Εικόνα 2. Φύλλο εργασίας

4.2. Δράση 2η: Όταν η ίδια η φύση γίνεται τέχνη

Η δράση αυτή έχει ως στόχο να αφυπνίσει την οικολογική συνείδηση των μαθητών/τριών μέσω του διαλόγου τους με μορφές τέχνης που γεννιούνται μέσα στην ίδια τη φύση και το περιβάλλον.

Στο δεύτερο μισό του 20^{ού} αιώνα οι καλλιτέχνες της Land Art και της Arte Povera χρησιμοποίησαν την ίδια τη φύση ως μορφοπλαστικό υλικό για τη δημιουργία των έργων τους. Βασική τους επιδίωξη ήταν να συνδέσουν την καλλιτεχνική δημιουργία με τη φύση και τον άνθρωπο μέσα από ένα οικολογικό πνεύμα. Τα έργα αυτών των καλλιτεχνών αποτελούν την ένωσή τους με τα φυσικά υλικά, με την ίδια τη φύση, ενώ παράλληλα συνιστούν σχόλιο αναφορικά με την κυριαρχία του ανθρώπου και του σύγχρονου πολιτισμού στη φύση.

Αρχικά, γίνεται προβολή έργων τέχνης της Land Art και της Arte Povera.

Προτεινόμενοι καλλιτέχνες: Robert Smithson, Walter De-Maria, Christo and Jeanne Claude, James Turrell, Andy Goldsworthy, Jannis Kounellis, Mario Merz, Giuseppe Penone.

Εικόνα 3. Giuseppe Penone

Ο/η εκπαιδευτικός συζητάει με τους μαθητές/τριες πώς μπορεί η ίδια η φύση να γίνει έργο τέχνης.

Στη συνέχεια οι μαθητές/τριες καλούνται να διερευνήσουν τα έργα των καλλιτεχνών που είδαν στην παρουσίαση μέσα από ερωτήματα ανοικτού τύπου:

- Τι σχέση μπορεί να έχουν τα έργα τέχνης με τις αξίες της Αειφόρου Ανάπτυξης;
- Τι σχέση μπορεί να έχει η Τέχνη με την ανακύκλωση;
- Μπορούν τα σκουπίδια μας να μεταμορφωθούν σε έργα τέχνης;

Στη συνέχεια ο/η εκπαιδευτικός εξηγεί στους μαθητές τους όρους:

«Τέχνη της Γης» (Land Art):

Στα τέλη της δεκαετίας του '60 εμφανίστηκε στην Αμερική και μετά στην Ευρώπη ως αντίδραση στον βιομηχανικό πολιτισμό και στην αδιάστακτη εμπορευματοποίηση της τέχνης. Όπως υποδηλώνει και ο όρος, η ίδια η γη, η φύση χρησιμοποιείται ως υλικό. Ο καλλιτέχνης δημιουργεί μέσα στη φύση, με τα στοιχεία που αυτή παρέχει – χώμα, πέτρα, νερό κ.λπ., και το καλλιτεχνικό αποτέλεσμα αποτελεί μια βιωματική επαφή με τη γη.

Τα έργα (earthworks) δεν είναι απλά έργα τέχνης που απλά τοποθετούνται στη φύση, αλλά αντλούν από τη φύση. Είναι συχνά γιγάντια και κατασκευασμένα για ένα συγκεκριμένο τόπο, ενώ συνήθως βρίσκονται εκτεθειμένα στις δυνάμεις της φθοράς. Έτσι ο θεατής το μόνο που μπορεί να δει είναι η καταγραφή τους μέσα από φωτογραφίες ή βίντεο. Η τέχνη της γης (Landart) εμφανίζεται με διάφορες μορφές όπως σκάψιμο τάφρων, χρήση βράχων ή ανθρωπογενών έργων, τα οποία φτιάχνονται με πολλά διαφορετικά φυσικά υλικά, όπως πέτρα, χώμα, άμμο, νεκρά φύλλα, κλαδιά δέντρων, κώνοι έλατου, κοχύλια κ.λπ. αι κάποια από τα οποία μπορούν να εκτεθούν σε γκαλερί (Τσιούρη, 202).

«Φτωχή Τέχνη» (Arte Povera):

Καλλιτεχνικό κίνημα που εμφανίζεται στην Ιταλία τη δεκαετία του '60 και έρχεται να αντιπαρατεθεί σε άλλα κινήματα που υπάρχουν εκείνη την εποχή (κυρίως στην Pop art (Αμερική) και στη βιομηχανία, την τυποποίηση και τον σύγχρονο πολιτισμό. Τα υλικά της είναι ευτελή, ασήμαντα και απλά, όπως πέτρα, άμμος, ξύλο, παλαιές εφημερίδες, τσουβάλια, πηλός και μεταμορφώνονται σε έργα τέχνης και αντικείμενα με αισθητική και πνευματική σημασία.

Θέματα για συζήτηση:

Πώς η Τέχνη μπορεί να μας βοηθήσει να επαναπροσδιορίσουμε τη σχέση μας με το περιβάλλον;

Δραστηριότητες:

1. Οι μαθητές, με υλικά από τη φύση που μπορούν να μαζέψουν (ξύλα, πέτρες, φύλλα κ.ά.), προσπαθούν να δημιουργήσουν μια δική τους σύνθεση. Είναι σημαντικό να σκεφτούν τι μήνυμα θέλουν να περάσουν μέσα από το έργο τους και να το μοιραστούν με τους/τις συμμαθητές/τριες τους.
2. Βλέπουν βίντεο για καλλιτέχνες που δημιουργούν έργα στη φύση: Christo and Jeanne-Claude, "Earth-Room", Walter De-Maria, "Spiral Jetty", Robert Smithson, "Land Art" Andy Goldsworthy, James Turrell.

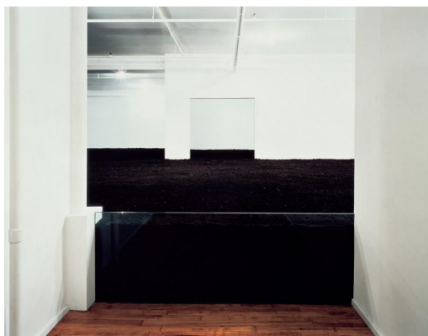
Ενδεικτικά:

- Christo and Jeanne-Claude: <https://vimeo.com/xtojc>
  - Earth-Room, Walter De-Maria <https://www.youtube.com/watch?v=RLbkPBm61gY>
  - Robert Smithson, Spiral Jetty <https://www.youtube.com/watch?v=vrbNsHs7ptE>
  - Andy Goldsworthy – Land Art <https://www.youtube.com/watch?v=FPDH8yCnlk0>
  - James Turrell https://youtu.be/_BuJpDXkMz8?t=118
3. Φύλλο εργασίας (βλ. Εικόνα 4): «Συνέντευξη από έναν καλλιτέχνη»: Οι μαθητές/τριες παρατηρούν το έργο της φωτογραφίας. Ο καλλιτέχνης Walter De-Maria αντί να ζωγραφίσει και να βάλει μέσα στην αίθουσα τέχνης την απεικόνιση της φύσης, βάζει την ίδια τη φύση, δηλαδή το χώμα, κάτι πολύ διαφορετικό από ό,τι έχουμε συνηθίσει να βλέπουμε μέσα σε ένα τέτοιο χώρο. Οι μαθητές/τριες φαντάζονται ότι έχουν μπροστά τους τον καλλιτέχνη και μπορούν να του πάρουν μία συνέντευξη και καταγράψουν τα ερωτήματά τους.

Παρατήρησε τη φωτογραφία. Ο καλλιτέχνης Walter De-Maria αντί να ζωγραφίσει και να βάλει μέσα στην αίθουσα τέχνης την απεικόνιση της φύσης βάζει την ίδια τη φύση, δηλαδή το χρώμα, κάτι πολύ διαφορετικό από αυτά που έχουμε συνηθίσει να βλέπουμε μέσα σε ένα τέτοιο χώρο.

Φανταστείτε ότι έχετε μπροστά σας τον καλλιτέχνη και μπορείτε να του πάρετε μία συνέντευξη. Τι ερωτήματα θα του κάνατε;

Earth-Room, Walter De-Maria, 1977

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Εικόνα 4. Φύλλο εργασίας «Συνέντευξη από έναν καλλιτέχνη»

4. Φύλλο εργασίας: «Δώσε ένα δικό σου τίτλο για κάθε έργο»: Οι μαθητές/τριες παρατηρούν μερικά έργα τέχνης και καλούνται να δώσουν τον δικό τους τίτλο.

Παρατήρησε τα παρακάτω έργα τέχνης και δώσε ένα δικό σου τίτλο για κάθε έργο. Θυμήσου ότι ο τίτλος του έργου μπορεί να είναι από μία λέξη μέχρι μια αλόκληρη φράση.

.....

.....

.....

.....

.....

Εικόνα 5. Φύλλο εργασίας «Δώσε ένα δικό σου τίτλο για κάθε έργο»

5. Ψηφιακό παιχνίδι: <https://learningapps.org/watch?v=po74syv2c21>

4.3. Δράση 3η: Είναι η τέχνη πάντα «όμορφη»;

Οι μαθητές/τριες αναρωτιούνται αν ένα έργο τέχνης πρέπει να απεικονίζει απαραίτητα κάτι «όμορφο». Στη συνέχεια, βλέπουν μερικά από τα έργα του εικαστικού Ανδρέα Λόλη όπου δημιουργεί γλυπτά από μάρμαρο όμοια με πραγματικά αντικείμενα, τα οποία όμως απεικονίζουν διαφορετικά θέματα από αυτά που έχουμε συνηθίσει να βλέπουμε. Εφήμερα αντικείμενα που μπορεί κάποιος να συναντήσει στην καθημερινότητά του όπως σακούλες σκουπιδιών, χαρτόκουτα και πεταμένα αντικείμενα.

Εικόνα 5. "PROSAIC ORIGINS", Andreas Lolis

Ενδεικτικά ερωτήματα:

- Τι σάς έκανε εντύπωση;
- Γιατί ο καλλιτέχνης επέλεξε ένα τέτοιο θέμα;
- Τι συναισθήματα σας προκαλούν τα έργα αυτά;
- Τι μήνυμα μπορεί να ήθελε να μεταφέρει μέσα από τα γλυπτά του;

5. Συμπεράσματα

Καθώς ο ανθρώπινος πολιτισμός αναπτύσσεται και αλλάζει, η τέχνη συμπορεύεται και διαμορφώνεται μαζί του. Τα διαφορετικά είδη τέχνης αλλά και η ανάγκη της κάθε εποχής αντανακλούν το ανθρώπινο συναίσθημα και πέραν της αισθητικής απόλαυσης, εκφράζουν απόψεις, στάσεις και ιδέες. Η ραγδαία ανάπτυξη της κοινωνίας έχει ασκήσει έντονη επιρροή στον άνθρωπο και στο περιβάλλον όπου ζει ταρακουνώντας τη σχέση αυτή. Η οικολογική καλλιτεχνική εκπαίδευση και η καλλιέργεια περιβαλλοντικής συνείδησης στους μαθητές μέσω της τέχνης μπορεί να είναι μια θετική λύση στο πρόβλημα. Στόχος είναι οι μαθητές να είναι όχι μόνο θεατές, αλλά και να καλλιεργήσουν σε βάθος μία οικολογική συνείδηση που θα τους κάνει ενεργούς δημιουργούς. Η επαφή και η ασχολία με μορφές τέχνης όπως η Land Art και η Arte Povera, δίνει στους/στις μαθητές/τριες την ευκαιρία να ανακαλύψουν την ίδια τη φύση και τα υλικά της, αλλά και να προβληματιστούν με καίρια ζητήματα όπως η προστασία και η διατήρηση του περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας, οι επιπτώσεις του σύγχρονου τρόπου ζωής και της βιομηχανίας, η διαχείριση των αποβλήτων κ.ά.

Καθώς οι μαθητές/τριες εμπλέκονται σε τέτοιου είδους δραστηριότητες, προετοιμάζονται ώστε να μπορέσουν να δράσουν με ευαισθησία απέναντι στα περιβαλλοντικά ζητήματα στη μελλοντική τους πορεία αναπτύσσοντας μια νέα σχέση με τη φύση, ως αποτέλεσμα μιας καλλιτεχνικής εκπαίδευσης.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Arnheim, R. (2005). *Τέχνη και οπτική αντίληψη. Η ψυχολογία της δημιουργικής όρασης* (Μτφ. Ι. Ποταμιάνος). Αθήνα: Θεμέλιο.
- Beardsley, J. (1998). *Earthworks and Beyond, Contemporary Art in the Landscape*. New York: Abbeville Press.
- Cassirer, E. (1994). *Η παιδευτική αξία της Τέχνης* (Εισαγωγή Μ. Μακρίδης, Μτφ. Γ. Λυκιαρδόπουλος). Αθήνα: Έρασμος.
- Charman, L. H., (1993). *Διδακτική της τέχνης – Προσεγγίσεις στην καλλιτεχνική αγωγή*. Αθήνα: Νεφέλη.

- Dewey, J. (1938). *Art as Experience*. New York: The Berkeley Publishing Group.
- Gaillot, B. A. (2002). *Πλαστικές τέχνες. Στοιχεία μίας διδακτικής-κριτικής* (Μτφ. Μ. Καρρά). Αθήνα: Νεφέλη.
- Ιππεκή, Β. (2021). *Η Αειφόρος Ανάπτυξη στα Σχολικά Προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Βάρφης.
- Klee, P. (1989). *Η εικαστική σκέψη, τα μαθήματα στη σχολή Μπαουχάουζ, τομ. I και II* (Μτφ. Α. Μοσχονά). Αθήνα: Μέλισσα.
- Μπίκος, Γ., Κανιάρη, Α., & Λουτριανάκη, Λ. Β. (2014). *Μουσειολογία, Πολιτιστική Διαχείριση και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Τσιούρη, Α. (2024). Πρόταση δημιουργίας μονοπατιών για την εφαρμογή προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης με θέμα την Τέχνη Landart και την ελεύθερη έκφραση στο περιαστικό δάσος της Θεσσαλονίκης. Στο Κανταρτζή, Ε. & Φουργκατσιώτης, Α. (επιμ.). *Πρακτικά 4ου Πανελληνίου Συνεδρίου Το εκπαιδευτικό παιχνίδι και η τέχνη στην εκπαίδευση και στον πολιτισμό*, Αθήνα: Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης, 426-436, <https://ekedisy.gr/praktika-4ou-panellinioy-synedrioy-to-ekpaideytiko-raichnidi-kai-i-techni-stin-ekpaideysi-kai-ston-politismo/>
- Φλογαΐτη, Ε. (2006). *Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Χαραλαμπίδης, Α. (1995). *Η τέχνη του 20^{ού} αιώνα, Η μεταπολεμική περίοδος, Τόμος III*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

